

Література

1. Голошубова Н. Оптова торгівля споживчими товарами// Діловий вісник. – 2002, № 7. – С. 24-25.
2. Гуртова торгівля Львівської області// Стат. зб. за 2003 рік. – Львів, 2004. – 246 с.
3. Оптова торгівля// Стат. збірник за 2003 рік. – Тернопіль, 2004 р.
4. Попович Т. Особливості реалізації державної політики розвитку внутрішньої торгівлі в регіоні// Вісник Терноп. акад. нар. госп-ва. – 2001, вип. 16. – С. 88-93.
5. Родіонов Ю.Ф. Тенденції та проблеми розвитку внутрішньої торгівлі в Україні// Маркетинг и реклама. – 2002. – С. 5-6.

УДК 336.22

Здобувач І.А. Гербіченко – Львівська КА

КРИТЕРІЇ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО МЕХАНІЗМУ РИНКОВОГО ТИПУ

Окреслено організаційно-правові, соціально-економічні, політичні аспекти формування податкової системи, властивої для країн із розвинутими ринковими відносинами. Здійснено оцінку чинного фіскально-бюджетного механізму в Україні та визначено напрями його реформування у контексті світового досвіду.

Competitor I.A. Gurbichenko – Commercial Academy of L'viv

Criteria of formation of market type taxation mechanism

Organizational, legal, socio-economic and political aspects of tax system formation in market-economy countries are considered. Current fiscal mechanism of Ukrainian economy has been evaluated and guidelines of its reformation in the context of advanced world experience are defined.

Реформування економічної системи в напрямку ринкової економіки вимагає адекватного реформування і податкової системи, побудови механізму оподаткування не просто фіскального характеру, а ринкового типу. Саме така постановка задачі – окреслення критеріїв формування податкової системи ринкового типу, ще не знайшла повного розкриття у вітчизняній економічній літературі (див., наприклад [1-2]), що й зумовило вибір тематики даної статті.

Значення податків у суспільстві визначається методами здійснення податкової політики, формами і прийомами податкового механізму. Розмежування податкової політики та механізму оподаткування, що реально діє у країні, дає змогу зрозуміти об'єктивність податків та суб'єктивну діяльність держави щодо їх стягування. Необхідно наголосити, що саму цільову спрямованість податкового механізму визначає податкова політика, яка у свою чергу, реалізується у двох напрямках: забезпечення належного виконання фіскальної функції податків; посилення впливу податкового механізму на процеси відтворення через систему фіскальних важелів.

Досягнення ж соціальних та економічних цілей фіску, як показує зарубіжний досвід, не має практичного втілення. З огляду на це, головною метою податкової політики є пошук оптимального співвідношення між фінансовими можливостями держави та обсягом видаткових статей соціально-економічного характеру за певних умов розвитку країни.

Принципи формування податкової політики виступають основними критеріями оцінки якості податкового механізму (табл. 1).

Табл. 1. Принципи формування податкової політики

1. Принципи бюджетного забезпечення		
Принцип достатності – зумовлює забезпечення достатніх доходів усіх бюджетів (державного та місцевих) для фінансування їх видатків		
Принцип множини податків – зумовлює сукупність диференційованих податків та об'єктів їх обкладання, реалізує ефект взаємодоповнюваності податків		Принцип єдиного податку – зумовлює об'єднання в один податок платежів з одного об'єкта оподаткування та створення єдиного ідеального податку
2. Принцип етико-правового спрямування		
Принцип податкоспроможності – передбачає безпосередню залежність податкового тягаря від конкретного доходу та рівня добробуту	Принцип рівнонапруженості – податкові зобов'язання перед бюджетом щодо сплати податків встановлюються для всіх платників відповідно до їх можливостей і результатів діяльності шляхом єдиних або диференційованих ставок	
3. Принципи загальноекономічного спрямування		
Принцип гнучкості (еластичності) оподаткування – означає, що податковий механізм може оперативнo змінюватися у бік зменшення або збільшення податкового тягарю згідно з об'єктивними потребами і можливостями держави	Принцип стабільності в оподаткуванні – означає, що податкова система має залишатися сталою протягом кількох років, що забезпечить інтереси не тільки платників податків, але й держави; зміна податкового механізму має відбуватися еволюційним шляхом	
Принцип системності та внутрішньої цілісності оподаткування – відображається у взаємозв'язаності, узгодженості змін основних податкових показників при зміні ключових параметрів (ВВП та його структури), спрацьовує на єдність економічного простору країни	Принцип ефективності оподаткування – наявність інструментів у податковому механізмі, що стимулюють економічне зростання, господарську діяльність підприємств і підприємців	

В умовах сьогодення пріоритети податкової політики в Україні остаточно не визначені. Потребує подальшого обґрунтування структура податкового механізму, елементи системи оподаткування, рівень податкової бази, які мають бути закріплені у Податковому кодексі. З огляду на це вітчизняна податкова політика орієнтована головним чином на фіскальну функцію, а тому не виконує ролі економічного важеля державного регулювання економіки, здатного створити об'єктивні передумови для формування задекларованої Конституцією соціально-орієнтованої ринкової економіки. Податкова політика знаходить своє практичне втілення у податковому механізмі. Провідне місце у структурі податкового механізму посідають елементи оподаткування, які за значущістю у податковому процесі можна згрупувати за двома критеріями:

- основні – головні характеристики податку, без яких неможливо уявити відповідний податковий механізм:
 - платник, суб'єкт, носій податку;
 - об'єкт оподаткування;
 - податкова ставка.

- додаткові – необхідні характеристики, що розкривають специфіку податкового механізму та його використання:
 - податкові пільги;
 - джерела сплати податків і податкова база;
 - податкова квота;
 - податкові агенти;
 - законодавче регламентування порядку нарахування та сплати податків, податкової звітності.

Податковий потенціал країни є суб'єктивним чинником фінансово-економічного механізму і ґрунтується на певних політичних, правових, економічних, соціальних, екологічних тощо засадах: загальний стан економіки, соціальна політика держави, військова доктрина, реальні доходи на душу населення, виробнича структура економіки і суспільне значення різних видів господарської діяльності, політичні та інституційні чинники.

Загальні основи функціонування податкової системи в Україні визначені Законом "Про внесення змін до Закону України "Про систему оподаткування" від 17.02.1997 р. з наступними змінами і доповненнями. Законом встановлено види податків, охарактеризовано механізми їх справляння, закріплено принципи здійснення податкової політики. Необхідно зазначити, що в цілому перелік податків за чинним законодавством України відповідає світовим стандартам, що, однак, не гарантує ефективності самого податкового механізму. Визначальну роль в її забезпеченні відіграють структура податків, рівень податкових ставок, перелік і принципи надання пільг, методи контролю за сплатою податків.

Сформований в Україні податковий механізм за формою є тотожним податковим механізмам країн із розвиненою ринковою економікою, хоча за змістом має істотні розбіжності. Крім того, вітчизняна модель оподаткування не враховує історичні особливості та нинішній специфічний етап розвитку транзитивної економіки. Як наслідок, носії фінансової суті не забезпечують необхідного рівня якості, що потребує подальшої трансформації всієї системи фінансово-економічних відносин у контексті ринкових реформ.

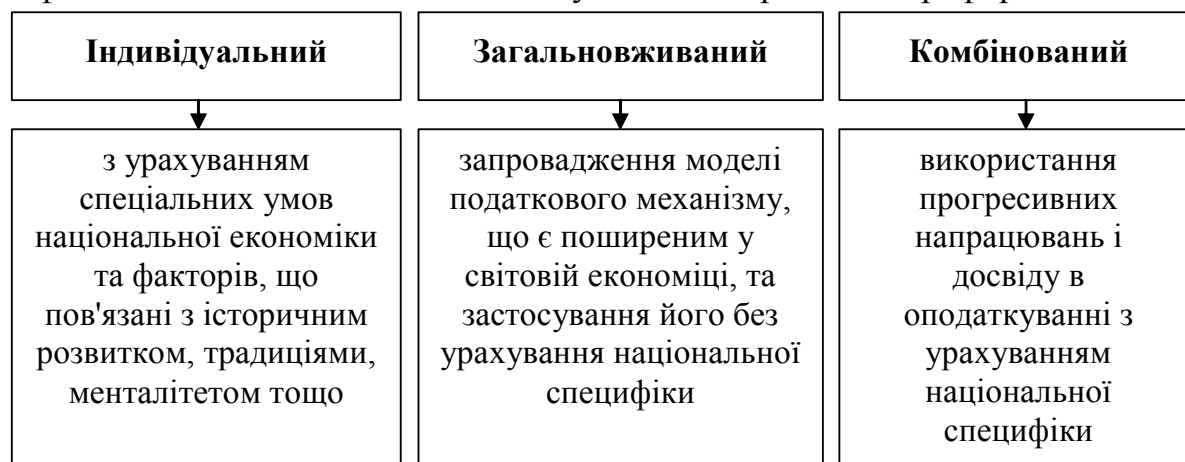

Рис. 1. Підходи щодо реформування податкового механізму

Податкова реформа, що відбувається в Україні, має за мету подолати недоліки існуючого податкового механізму, зумовлені складними економічними, соціальними, політичними умовами. Складність економічних умов полягає

у переході від планово-директивної до ринкової економіки; складність соціальних умов – в успадкуванні від минулого системи соціального захисту, яка здебільшого зорієнтована на державний бюджет, а не на заощадження громадян; складність політичних умов, дискусії щодо напрямів економічних реформ, і, як наслідок, до реформування податкового механізму. На наш погляд, в основу подальшої трансформації останнього доцільно покласти комбінований підхід (рис. 1).

Табл. 2. Характеристика податкової політики в Україні

Особливості	Зміст
Відсутність цілеспрямованості	Суперечливі цілі та вимоги, тривалий час існувала нечіткість соціально-економічної доктрини країни, неузгодженість складових економічної політики
Переважно фіскальний характер	Ускладнює реалізацію інших функцій податків, особливо регулюючої та стимулюючої, що не забезпечує здійснення економічної політики держави
Неефективна структура податкової системи	Переважна частина податків сплачується юридичними особами. Основними є непрямі податки, а прямі мають допоміжний характер
Не відпрацьованість механізмів стягнення певних податків	Значна частина доходів певних категорій (наприклад, від грошового капіталу та ін.) перебуває поза системою податкового обліку та не декларується
Переважання непрямих податків	Непрямі податки надійніші, легко контролювані та мають вищу еластичність; є ціноутворюючим чинником, тому перекладаються на кінцевих споживачів. Виступають чинником зростання внутрішніх цін, звуження внутрішнього ринку, обмеження попиту та мають інші негативні наслідки
Надмірно лібералізована імпортна політика	Надлишкове ввезення продукції некритичного імпорту, що може вироблятися чи виробляється вітчизняними виробниками, що призводить, зокрема, до значних втрат потенційних податків
Слабко розвинуті ресурсні платежі і податки на власність	Не розвиненість ринкової оцінки засобів виробництва, землі, корисних копалин, майна, робочої сили призводить до втрати податків на ресурси, на чинники виробництва
Неефективні екологічні податки	Платежі за забруднення навколишнього середовища не відповідають рентному доходу, який можна було б забезпечити, враховуючи потенціал екосистеми
Широке поширення податкових пільг	Втрати податкових надходжень у зв'язку з безсистемним наданням пільг, відсутністю чітких критеріїв їх надання і методів контролю за цільовим використанням коштів, що зеконomenені внаслідок надання пільг; втрати надходжень у зв'язку із незаконним одержанням пільг, а також у разі псевдоблагодійницької діяльності, що є способом ухилення від сплати податків
Високий рівень податкового тягарю і нерівномірність його розподілу	Не стимулює розвитку підприємницької та іншої діяльності, сприяє зростанню недоїмки по податкових платежах у бюджет; сприяє тінізації доходів, прихованню їх від сплати податків тощо

Водночас реформування системи оподаткування буде неповним без аналізу її тенденційних особливостей і недоліків, які існують у сучасних умовах ринкової трансформації. Характерні особливості податкової політики як форми реалізації податкового механізму та їх зміст окреслені в табл. 2.

Логіка економічного розвитку країни диктує необхідність прийняття Податкового кодексу і, тим самим, вирішення низки проблем соціально-економічного розвитку. По-перше, істотного зниження величини податкових ставок до загальноєвропейського рівня. По-друге, структуризації форм і методів оподаткування шляхом скорочення загальної кількості податків, зборів, інших обов'язкових платежів. По-третє, цілісного зведення законодавчих норм, які регламентують податкову політику країни, що мають бути зрозумілі, прозорі, доступні для кожного платника податків. По-четверте, вдосконалення та спрощення системи адміністрування податків і посилення відповідальності за неповну та несвоєчасну сплату податків, ухилення від оподаткування.

Таким чином, розроблення та прийняття Податкового кодексу має спрямовуватися на:

- створення в Україні стабільної податкової системи, яка б забезпечувала ефективне функціонування економіки країни;
- стимулювання інвестиційних та інноваційних процесів, підтримку технологічного оновлення виробництва;
- стимулювання розвитку малого підприємництва;
- упорядкування механізму справляння податків та посилення відповідальності за своєчасність і повноту їх сплати;
- забезпечення чіткого визначення об'єктів оподаткування з метою запобігання випадкам подвійного оподаткування;
- забезпечення справедливого підходу при оподаткуванні всіх категорій платників податків;
- дотримання міжнародних угод з питань оподаткування;
- реальне забезпечення прав платників податків;
- створення дієвого механізму податкового контролю;
- усунення неузгодженості податкового законодавства з нормами законодавства інших галузей права, забезпечення їх гармонізації та взаємодії.

З огляду перспектив подальших досліджень актуальними виступають інституційні аспекти реформування податкової системи у контексті співставлення трансформаційної економіки України із розвинутими ринковими економіками.

Література

1. Д'яконова І.І. Податки та податкова політика України. – К.: Наук. думка, 1997. – 122 с.
2. Крисоватий А.І., Десятнюк О.М. Податкова система: Навч. посібник. – Тернопіль: Карт-бланш, 2004. – 331 с.
3. **Налогово-бюджетная** политика в странах с экономикой переходного периода/ Под ред. В. Танзи. – Вашингтон: МВФ, 1993. – С. 45-184.
4. **Налоговые** системы зарубежных стран. Учебн. пособие/ М.Я. Иоффе, В.Г. Князев, В.Г. Пансков. – М.: Изд-во РЭА, 1995. – 147 с.
5. **Пособие** по налоговой политике/ Под ред. Партасарати Шома. – Вашингтон: МВФ, 1995. – 225 с.